

CHRONIONE I RZADKIE GATUNKI ROŚLIN NACZYNIOWYCH NA
HIPODROMIE STARA MIŁOSNA

PROTECTED AND RARE PLANT SPECIES ON THE PREMISES OF HORSE RIDING
CLUB STARA MIŁOSNA (CENTRAL POLAND)

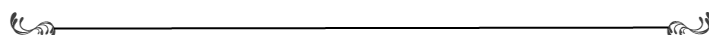
PRZEMYSŁAW STOLARZ¹, KATERYNA FYALKOWSKA²

¹Centrum Ekologii Człowieka, ul. Kościuszki 24, 05-075 Warszawa-Wesoła,
e-mail: przem.stolarz@gmail.com

²Instytut Badawczy Leśnictwa, ul. Braci Leśnej 3, Sękocin Stary, 05-090 Raszyn,
e-mail: k.fyalkowska@ibles.waw.pl

ABSTRACT: The paper presents rare (14 species from Polish red list of pteridophytes and flowering plants) and protected plants (25 species) observed in the area of horse riding club Stara Miłosna in Warsaw city (Mazowiecki Landscape Park, Mazowiecka Lowland, central Poland). Most interesting among them are Bologna bellflower *Campanula bononiensis*, siberian bellflower *C. sibirica*, siberian iris *Irissibirica* and small pasqueflower *Pulsatilla pratensis*.

KEY WORDS: protected plants, red list, green sports grounds, Mazowiecki Landscape Park

Wstęp

Teren klubu jeździeckiego Stara Miłosna (tak zwanego hipodromu) to obszary leśne i łąkowe użytkowane od 50 lat jako klub jeździecki. W jego skład wchodzi stajnie z hotelem dla koni i kryta ujeżdżalnia, tor wyścigów konnych, place ćwiczeń i pastwiska oraz trasa terenowa WKKW (wszechstronnego konkursu konia wierzchowego). Hipodrom jest zlokalizowany przy wschodniej granicy Warszawy (Nizina Mazowiecka, Środkowa Polska) na terenie dzielnicy Wesoła i osiedla Stara Miłosna, na tarasie holoceniowym, tzw. wydmowym, Doliny Wisły, przechodzącym w morenę denną zlodowacenia środkowo-polskiego z niewielkimi zbiornikami wodnymi i miejscami podmokłymi w obniżeniach. Znajduje się w polu ATPOL ED28 i zajmuje powierzchnię ok. 140 ha. Rozciąga się na długości 1700 m w linii wschód-zachód i 1200 m w linii północ-południe. Różnice wysokości względnej sięgają 18 m (104-122 m n.p.m.).

Przed II wojną światową i przez kilka lat po wojnie teren piaszczystej równiny południowej, bezleśnych wydm i mokradł był użytkowany jako lotnisko szybowcowe, następnie jako jednostka wojskowa. Był też stopniowo zalesiany lub podlegał sukcesji w kierunku boru sosnowego. Wśród drzewostanów dominują nasadzenia sosnowe, a lokalnie w obniżeniach terenu występują zadrzewienia i lasy brzoźowe oraz osikowe z domieszką dębu szypułkowego *Quercus robur*, sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris*, wierzb *Salix* spp, i bardzo rzadko olszy czarnej *Alnus glutinosa*. Budowa toru wyścigów konnych spowodowała zasypanie i wyrównanie powierzchni jednego z torfowisk, a w konsekwencji jego całkowite zniszczenie. W latach 1970-80 do hipodromu zostały dołączone niewielkie gospodarstwa rolne położone w części północnej i dodatkowe tereny leśne. W roku 1988 zachodnia część

hipodromu stała się częścią nowopowołanego Mazowieckiego Parku Krajobrazowego, a pozostały teren został włączony do otuliny Parku. Stosunki wodne terenu hipodromu są względnie niestabilne, co wynika z rodzaju podłoża: luźnych piasków zalegających miejscami na trudno przepuszczalnych iłach. Pod wydmami pierwszy poziom wodonośny zalega na głębokości do 10–15 m, podczas gdy w obniżeniach terenu 0–1 m ppt. W mokrych latach (1970-72, 1978-83, 2010-2013) wszystkie zagłębienia terenowe były wypełnione wodą. W okresach z małymi opadami mokradła wysychają zupełnie, co prowadzi do radykalnych zmian pokrywy roślinnej i przyspieszonej sukcesji zbiorowisk zaroślowych, a następnie leśnych.

W XIX wieku badania botaniczne w rejonie wsi Miłosna (obecnie Stara Miłosna) prowadzili Błoński (za Podbielkowski 1961) i Rostafiński (1872) jednak określenie dokładnej lokalizacji stanowisk podanych przez tych badaczy jest obecnie niemożliwe. Pierwsze precyzyjne dane na temat flory hipodromu opublikowała Kleist (1929), a kolejne Podbielkowski (1960, 1961), który wykrył między innymi wąkrotę zwyczajną *Hydrocotyle vulgaris*.

W czasie funkcjonowania jednostki wojskowej dostęp do terenu i badania przyrodnicze były bardzo utrudnione, jednak autorzy są w posiadaniu danych własnych z lat 1971-89. Dokładniejsze badania terenowe przeprowadzono w latach 2013-2020 w związku z inwentaryzacją roślinności Mazowieckiego Parku Krajobrazowego oraz z projektem przeprowadzenia przez hipodrom odcinka drogi ekspresowej S17 - wschodniej obwodnicy Warszawy.

Inwentaryzację gatunków rzadkich metodą marszrutową przeprowadzono w dniach 11 maja i 16 września 2013, 28 czerwca i 23 lipca 2015, 24 czerwca i 28 lipca 2016, 21 marca i

24 lipca 2017, 11 marca, 15 kwietnia, 17 maja, 22 czerwca i 25 lipca 2018, 31 maja, 9 czerwca, 2 lipca, 25 sierpnia 2019 oraz 15 marca, 22 kwietnia, 2 czerwca i 16 lipca 2020. Skontrolowano cały pas wzdłuż granicy badanego terenu, drogi i dukty leśne, szlaki turystyczne, torfowiska, oczka wodne, rowy, odwieznięte stoki wydm, płyty starych drzewostanów, łąki wokół toru wyścigów konnych. W niektórych spacerach brali udział również pracownicy parku krajobrazowego, lokalni radni i członkowie rodzin autorów.

Wyniki

Wykryto obecność 25 gatunków podlegających ochronie prawnej na podstawie aktualnego rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin z dnia 09.10.2014 (Rozporządzenie 2014).

Wykaz gatunków rzadkich, ustępujących i objętych ochroną prawną, w nawiasie podano kategorię zagrożenia wg Polskiej Czerwonej Listy (Każmierczakowa 2016).

Ochrona ścisła (os):

Dzwonek boloński *Campanula bononiensis* (NT) – kilka kęp roślin na usypanym gliny i żwiru kopcu – przeszkodzie terenowej dla koni na łące przy zbiegu ul. Prusa i Żwirki (Ryc. 1, stanowisko 1).

Dzwonek syberyjski *Campanula sibirica* – jedna kępa została znaleziona w 2017 roku na skarpie przekopu drogowego przez wydmę, zabezpieczonej ziemią obcego pochodzenia z domieszką tłuczni wapiennego przy ścieżce rowerowej wzdłuż ul. 1 Praskiego Pułku (Ryc. 1, stanowisko 2).

Sasanka łąkowa *Pulsatilla pratensis* (VU) – kilka osobników roślin na skarpie o ekspozycji wschodniej, przechodzącej przez łąkę suchą na wschód od przedłużenia ul. Konarskiego 100 m od ul. Prusa (Ryc. 1, stanowisko 3).

Kosaciec syberyjski *Iris sibirica* (VU) – po kilka kęp roślin w rowie na przedłużeniu ul. Sienkiewicza przy Prusa oraz w zachodniej części torfowiska na południe od ul. Wodociągowej (bagn "Zupa") – Ryc. 1, stanowisko 4. Gatunek był podawany z okolic wsi Miłosna w XIX w (Rostafiński 1872).

Lilia złotogłów *Lilium martagon* – kilka osobników znaleziono pod starymi dębami przy zbiegu ul. Konarskiego i Prusa (Ryc. 1, stanowisko 5). Obserwowano ślady żerowania dzików na cebulkach lilii.

Pływacz drobny *Utricularia minor* (NT) – liczny w niewielkich okresowo wysychających stawkach na wschód i na zachód od toru wyścigów konnych (Ryc. 1, stanowisko 6).

Mącznica lekarska *Arctostaphylos uva-ursi* (NT) – jedna kępa roślin w luźnym borze suchym między torem wyścigów konnych i ul. Prusa (Ryc. 1, stanowisko 7).

Jarząb szwedzki *Sorbus intermedia* (EN) – jeden osobnik owocujący i liczne młodociane rosły w borze sosnowym świeżym na zboczu wydmy przy zbiegu ul. 1 Praskiego Pułku i Mazowieckiej, ponadto osobniki młodociane o wysokości 0,3-2,0 m występują w rozproszeniu w sąsiedztwie ul. Prusa, Szkolnej i Topolowej (Ryc. 1, stanowisko 8).

Ochrona częściowa (ocz):

Pióropusznik strusi *Matteuccia struthiopteris* – kilka kęp roślin w rowie otoczonym drzewostanem wierzbowo-osikowym przy zbiegu ul. Prusa i Sienkiewicza (Ryc. 1, stanowisko 9).

Widłak goździsty *Lycopodium clavatum* (NT) – w wilgotnych latach (1981-89, 2010-2015) obserwowany na torfowisku zarastającym brzozą i sosną przy zach. krańcu ul. Wodociągowej. Podawany również przez Kleist (1929) na liście gatunków spisanych w roku 1925 (Ryc. 1, stanowisko 10).

Widlak jałowcowaty *Lycopodium annotinum* (NT) – obecny w borze sosnowym na wydmy przy fundamentach bunkra na północ od ul. Topolowej (Ryc. 1, stanowisko 11).

Śnieżyczka przebiśnieg *Glanthus nivalis* – kilkadziesiąt kęp wykryto w zadrzewieniu brzoźowo-osikowym przy zbiegu ul. Prusa i Sienkiewicza (Ryc. 1, stanowisko 12).

Cis pospolity *Taxus baccata* – po kilkanaście siewek i młodych osobników znaleziono w lesie przy ul. Mazowieckiej i Prusa (Ryc. 1, stanowisko 13). Nie można jednak wykluczyć, że są to mieszańce międzygatunkowe pochodzące z nasion okazów ogrodowych.

Centuria pospolita *Centaurium erythraea* – kilka kęp znaleziono na łące świeżej użytkowanej okresowo jako pastwisko dla koni na przedłużeniu ul. Konarskiego między ul. Prusa i torem wyścigów konnych (Ryc. 1, stanowisko 14).

Goździk piaskowy *Dianthus arenarius* (NT) – kilka kęp znaleziono w borze suchym przy ul. Prusa na odcinku Sienkiewicza – Konarskiego (Ryc. 1, stanowisko 15). Wcześniej podawany z wydmy przy ul. Topolowej w opracowaniu planistycznym dla trasy S17 (Ciosek i Kot 2005)

Orlik pospolity *Aquilegia vulgaris* – kilka kwitnących osobników rośnie w luźnym zadrzewieniu dębowym przy ul. Żwirki oraz lasku brzoźowo-osikowym na przedłużeniu ul. Konarskiego w północnej części badanego terenu (Ryc. 1, stanowisko 16).

Czosnek kątowaty *Allium angulosum* – po kilkanaście kęp rośnie w rowie na przedłużeniu ul. Sienkiewicza oraz wokół stawku na zachód od toru wyścigów konnych (Ryc. 1, stanowisko 17).

Wilżyna ciernista *Ononis spinosa* – dwie kępy znaleziono w roku 2019 przy przyzmac

gliny pozostałych po utwardzaniu trasy do jazdy konnej przy zbiegu ul. 1 Praskiego Pułku i Orzeszkowej (Ryc. 1, stanowisko 18).

Rokitnik *Hippophae rhamnoides* – jeden osobnik rośnie przy ul. Prusa w sąsiedztwie działek letniskowych przylegających do hipodromu - prawdopodobnie jest to stanowisko wtórne (Ryc. 1, stanowisko 19).

Kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* – kilka osobników rośnie pod drzewami obok kopca przy zbiegu ul. Prusa i Żwirki (Ryc. 1, stanowisko 20).

Turówka leśna *Hierochloe australis* (VU) – kilkanaście kęp obserwowano w latach 2018-2020 w borze świeżym niedaleko zbiegu ul. Prusa i Sienkiewicza (Ryc. 1, stanowisko 21).

Dziewanna fioletowa *Verbascum phoeniceum* (NT) – trzy kwitnące osobniki znaleziono w czerwcu 2018 na kopcu przy zbiegu ul. Prusa i Żwirki (Ryc. 1, stanowisko 22).

Miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum* – kilka okazów znaleziono na skraju luźnego zadrzewienia dębowego w linii ul. Żwirki na północ od toru wyścigów konnych (Ryc. 1, stanowisko 23).

Gruszczyka mniejsza *Pyrola minor* – po kilka kęp rośnie w borze świeżym przy zbiegu ul. Prusa i Sienkiewicza oraz na północnym stoku wydmy obok bunkra przy ul. Topolowej (Ryc. 1, stanowisko 24).

Kocanki piaskowe *Helichrysum arenarium* – występują dość licznie na suchych łąkach przy ul. 1 Praskiego Pułku, Prusa i wokół toru wyścigów konnych (Ryc. 1, stanowisko 25).

Przegląd innych gatunków rzadkich

Brzoza ciemna *Betula obscura* – kilka okazów rośnie na wydmy na wschód od ul. Żwirki.

Olsza szara *Alnus incana* – kilkadziesiąt osobników tego górskiego gatunku rośla dawniej we wschodniej części bagienka położonego na południe od ul. Wodociągowej. Obecnie pozostało pięć okazów.

Lepnica tatarska *Silene tatarica* (NT) – dwie kępy znaleziono na suchej łące przy zbiegu ul. Konarskiego i Prusa.

Kąkol polny *Agrostemma githago* (NT) – w latach 2018 i 2020 występuje nielicznie na pastwisku dla koni w obrębie toru wyścigów konnych i na północ od niego.

Czosnek wężowy *Allium scorodoprasum* (VU) – po kilkadziesiąt kwitnących roślin znaleziono w czerwcu 2020 r. sąsiedztwie kopca obok ul. Prusa oraz na łące wzdłuż ul. Praskiego Pułku na północ od hotelu. Gatunek od wielu lat występuje licznie na terenie dawnego folwarku Miłosna na południe od hipodromu (p. Jacek Mościcki - informacja ustna) – potwierdzono obecność tego stanowiska w 2020.

Ponadto na terenie hipodromu występują inne względnie rzadkie gatunki podlegające ochronie gatunkowej w przeszłości: paprotka zwyczajna *Polypodium vulgare*, bluszcz pospolity *Hedera helix*, kopytnik *Asarum europaeum*, pierwiosnka lekarska *Primula veris*, kalina koralowa *Viburnum opulus*, porzeczka czarna *Ribes nigrum*, kruszyna *Frangula alnus*, konwalia majowa *Convallaria majalis*. Wykryto też dwa gatunki ujęte w poprzednim wydaniu Czerwonej Listy Roślin i Grzybów Polski (Zarzycki i Szela 2006) - mysiorek drobny *Myosurus minimus* i stokłosa żytnia *Bromus secalinus*.

Rzadkie gatunki zanikłe lub nie odnalezione w ostatnich latach:

Widłaczek torfowy *Lycopodiella inundata* (os, EN) – w roku 1959 rósł na torfowisku między ul. Wodociągową i Topolową (Podbielkowski 1960).

Kosodrzewina *Pinus mugo* (ocz) – do roku 1985 nieliczne okazy pochodzące z nasadzeń rosły na wydmy rozciągającej się między ul. Żwirki i Szkolną.

Modrzewnica zwyczajna *Andromeda polifolia* (ocz) – podawana z jednego zdjęcia fitosocjologicznego z torfowiska między ul. Topolową i Wodociągową przez Kleist (1929). Stwierdzona też przez Rostafińskiego (1872) pod wsią Miłosna. W ostatnich latach nie obserwowana.

Rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia* (os, NT) – podawana przez Kleist (1929) z trzech zdjęć fitosocjologicznych, jeszcze w latach 1971-84 była obserwowana na torfowisku między ul. Wodociągową i Topolową.

Bagno zwyczajne *Ledum palustre* (ocz) – podawane przez Kleist 1929, do roku 1989 występowało nielicznie na torfowisku między ul. Wodociągową i Topolową.

Sasanka zwyczajna *Pulsatilla vulgaris* (ExP, os, do 2014) – w latach 1981-83 kilka kęp rosło w borze sosnowym z wrzosem na północnym stoku wydmy przy ul. 1 Praskiego Pułku. Naturalny charakter przedstawionego stanowiska jest dość prawdopodobny, gdyż wówczas gatunek ten był sporadycznie uprawiany w ogrodach.

Lilia bulwkowata *Lilium bulbiferum* (os, EN) – w latach 1981-89 kilka osobników rosło na styku wydmy i torfowiska na południe od ul. Wodociągowej. Najpewniej gatunek został zawleczony z ogrodów.

Ponikło jajowate *Eleocharis ovata* (VU) – w roku 1959 występowało na torfowisku między ul. Wodociągową i Topolową (Podbielkowski 1960).

Być może na obecnym hipodromie występowała też goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe* (Błoński 1892 za Podbielkowski 1961) i goździk pyszny *Dianthus superbis* (Rostafiński 1872) obserwowane w XIX w pod (Starą) Miłosną.

Dyskusja

Zebrane dane wskazują, że obszar hipodromu jest znaczącą lokalną ostoją flory, pomimo zmian siedliskowych, przekształceń antropogenicznych i zmiennych stosunków wodnych. W ciągu ostatnich 100 lat odnotowano tam występowanie 32 gatunków roślin podlegających obecnie ochronie prawnej (z czego w ciągu ostatnich ośmiu lat potwierdzono obecność 25 gatunków chronionych) i 19 gatunków z Czerwonej Listy (potwierdzono 14 gatunków), co stanowi blisko połowę takich gatunków zarejestrowanych na terenie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego. Bogactwo gatunkowe wynika nie tylko z naturalnie zróżnicowanego podłoża i mozaiki siedlisk ale również z rozległych prac ziemnych przeprowadzonych w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat.

Przy budowie obiektów wojskowych, toru wyścigowego, przeszkód i szlaków terenowych dla koni były wykorzystywane masy ziemne pochodzące z różnych okolic i różnych formacji geologicznych. Największe skupiska rzadkich gatunków występują w strefie ekotonalnej – między lasem i łąką, na styku wydmy i torfowiska oraz wokół rowów i zbiorników wodnych. Na opisywanym obszarze lokalnie zachodzą procesy sprzyjające wytworzeniu zbiorowiska dąbrowy świetlistej – głównie wypas koni na terenach zalesionych i zadrzewionych. Koszenie i wypasanie łąk oraz okresowe tratowanie

powierzchni ziemi przez duże zwierzęta sprzyjają też utrzymaniu coraz rzadszej na terenie stolicy roślinności łąkowej, w tym łąk suchych, świeżych i zbiorowisk nawiązujących do muraw kserotermicznych. Obecność koni jest jednak pewnym zagrożeniem dla chronionych gatunków roślin: obserwowano uszkodzenie przez nie pędów mącznicy lekarskiej, goździka piaskowego, kocanek piaskowych i czosnku wężowego. Trwała obecność wielu chronionych i rzadkich gatunków wskazuje jednak, że obecny ekstensywny sposób użytkowania terenu jest dla rzadkich roślin lepszy, niż typowe użytkowanie leśne albo rolne i nie wymaga dodatkowych nakładów na czynną ochronę. Teren hipodromu został niezauważony i pominięty jako cenny przyrodniczo w dokumentach planistycznych miasta Warszawy (Pawlak i Teisseyre-Sierpińska 2006, Fogel 2018). Wiosną 2019 roku lokalne stowarzyszenie prośrodowiskowe zgłosiło do władz Warszawy projekt powołania użytku ekologicznego w północnej części hipodromu, w miejscu o największym nagromadzeniu chronionych gatunków.

Bibliografia

- Ciosek M., Kot H. 2005. Charakterystyka środowiska przyrodniczego, obiekty i obszary chronione. In: Hoppe H. (Ed). Raport o oddziaływaniu na środowisko - Budowa Wschodniej Obwodnicy Warszawy - na odcinku od węzła Marki do Węzła Lubelska. 32-47.
- Fogel P. (Ed.) 2018. Atlas ekofizjograficzny miasta stołecznego Warszawy. KPPiM, Warszawa.
- Kaźmierczakowa R. (Ed.) 2016. Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych. IOP PAN, Kraków.
- Kleist K. 1929. Badania nad zespołami roślinności torfowisk obszaru wydmowego

prawego brzegu Wisły pod Warszawą. Rozprawy Wydz. Matem-Przyr. 69, B (5): 1-50.

Pawlak J., Teisseyre-Sierpińska M. (Ed.) 2006. Opracowanie ekofizjograficzne do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m. st. Warszawy. Urząd m. st. Warszawy.

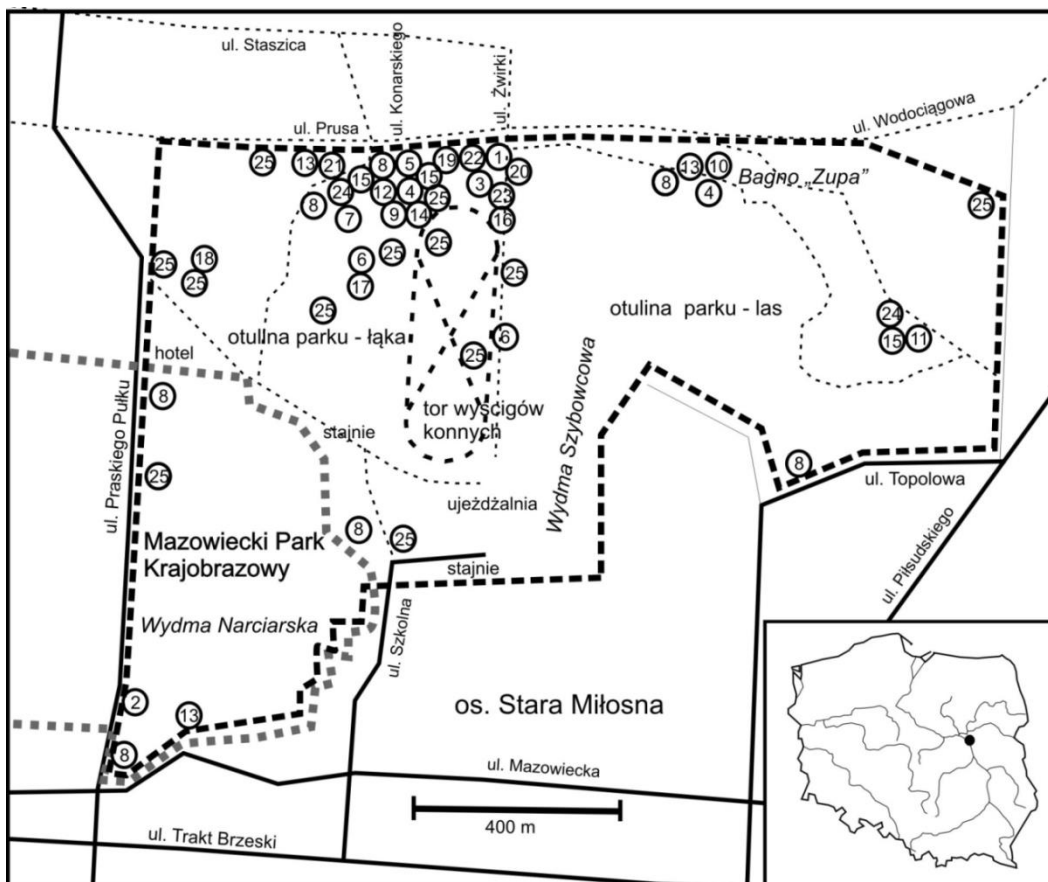
Podbielkowski Z. 1960. Notatki florystyczne z okolic Warszawy część II. *Fragmenta floristica et geobotanica* 6 (3): 253-260.

Podbielkowski Z. 1961. Notatki florystyczne z okolic Warszawy część III. *Fragmenta floristica et geobotanica* 7 (1): 91-95.

Rostafiński J. 1872. *Florae Poloniae Prodrumus*. Übersicht der bis jetzt im Königreiche Polen beobachteten Phanerogamen. *Verh. d. zool-bot. Gessellschaft im Wien* 22: 81-208.

Rozporządzenie ministra środowiska w sprawie ochrony gatunkowej roślin z dnia 09 października 2014 (Dz. U. 2014, poz. 1409).

Zarzycki K., Szelań Z. 2006. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce. In: Mirek Z., Zarzycki K., Wojewoda W., Szelań Z. (Ed.) *Czerwona lista roślin i grzybów Polski*. Inst. Bot. PAN im. W. Szafera, Kraków.

Ryc. 1. Badany teren ze stanowiskami chronionych gatunków.

Fig. 1. Study area with locations of protected plants.